

naui atque Ætherio, episcopis missas legerit, dubitare non poterit.

CAPUT XI.

De tribus aliis episcopis Ecclesias suas itidem deserentibus.

Ecce dum illis viginti quatuor episcopis, quos superius enumeravimus, tres istos, qui auctore B. Gregorio, suas dimiserunt Ecclesias, copulamus: beatos præterea Gaudiosum atque Quodvultdeum, Sergium quoque Damascenum metropolitam his omnibus superaddimus, triginta procul dubio, qui pro divino amore suis renuntiaverunt sedibus, episcopos 439 invenimus. Dicat mihi perscrutator veterum, dicat historiarum, vel annalium quilibet indagator, tot sanctis patribus pastolarem custodiam deserentibus quis unquam apostolicæ sedis pontifex obstitit? Quis eorum quemlibet vel per legationis apices reprehendit, vel per synodalem sententiam condemnavit? Dicat, inquam, vel cum nullatenus possit invenire quid asserat, procacem linguam suam dentibus mordeat, non me injustis detractionibus rodant.

An non et minor Benedictus papa (12), quem supra retulimus, apostolici se culminis administratione privavit, successoremque sibi Gregorium (13); qui Gratianus dicebatur, in Romana sede constituit? Super quibus præsentem Henrico imperatore, cum disceptaret postmodum synodale concilium, quia venalitas intervenerat, depositus est qui suscepit; non excommunicatus est qui deseruit.

Porro autem et B. Benedictum instar magni cuiusdam pontificis, possumus ad exemplum imitationis inducere, qui videlicet commissum non ambigitur regimen dimisisse.

Leo quoque Nonantulanus abbas ad memoriam rediit, qui dum clericalem adhuc speciem gereret, jamque devotione peracta, ab Hierosolymis remeasset, sic vitam suam instituit, ut nil aliud præter unum duntaxat asinum possideret. Cum hoc quotidie saltus, et pascua circumquaque perlustrans, materias congererat, quibus ad requisita naturæ necessaria fratribus antergia ministraret. Peracto itaque glorifico hujusmodi opere manuum, psalterioque cum ipsa simul exercitatione decurso, protinus ad offerenda Deo sacra mysteria non sine D

multis lacrymis sanctus presbyter accedebat. Postmodum vero ad monasterii regimen violenter attractus, aiebat, (quod infelix frequenter et ipse deploro) Jesum, inquiens, per pedes tenui, et nunc miser et cæcus sæculi molas volvo. Vixque peracto biennio, in manu Ottonis, qui tunc imperii sceptrâ regebat, pastorem 440 baculum reddidit: deinde apud sanctum Bonifacium intra Romana mœnia perseverans, ex omni, quod sibi vitæ hujus residuum fuit, nil aliud, quam æternæ vitæ sibi stipendia procuravit. Ad cujus postmodum sepulturam cæcus veniens, luci pristinae asseritur restitutus.

Verum ne copia deficiente pontificum, ad exempla minus congrua convolasse notemur abbatum, ut non diversum nomen apponam, Leo Ravennas archiepiscopus, mox ut paralysis ejus ora constrinxit, cathedram sprevit, sicque privatus fere quadriennio supervixit. Cui videlicet Fridericus, tertio Ottone feliciter imperante, successit, eique non inopes, quibus aleretur, possessiones Ecclesiæ delegavit.

Horum igitur, aliorumque Patrum auctoritate suffultus, episcopatu simul et monasteriis in sanctis manibus vestris irretactabiliter abrenuntio, omnique jus a me movendæ in posterum quæstionis ac repetitionis abscindo; et quia pro innumeris peccatis meis non sum dignus in ecclesiastica dignitate persistere, det mihi divina misericordia per sanctas orationes vestras, venerabilis pater, eo ipso vitæ quod restat in luctu et poenitentia permanere. Confiteor enim, quia criminosus simul et vitiosus ad honorem hunc, et non sine reprehensione perveni, et in eo reprehensibiliter vixi: ideoque mihi tutum visum est, ut ipse me potius sponte deponerem, quam ante tribunal tremendi judicis in conspectu omnium angelorum et hominum, depositionis sententiam sub æterna damnatione subirem. Sed jam ista sufficiant: Omnipotens Deus, qui incomprehensibili dispensationis suæ consilio, et me ab obtinendi regiminis ambitione dejecit; et vos ad ecclesiastici culminis summa provexit, sancto cordi vestro cujus est inhabitator, inspiret talia mihi per sacras litteras mandata dirigere, quæ meis votis meisque valeant desideriis concordare.

Sit nomen Domini benedictum.

(12) Hujus nominis nonus.

(13) Hujus nominis sextum.

441-442 OPUSCULUM VICESIMUM.

APOLOGETICUS OB DIMISSUM EPISCOPATUM.

ARGUMENTUM. — Excusat se B. Petrus Dam. apud pontificem, quod tenuitatis suæ sibi conscius, episcopatu se abdicavit; ne quis autem illi hoc inconstantia ascriberet (non enim licet semel susceptum deponere regimen), breviter respondet, et multorum Patrum exemplis, qui delato episcopatu uti noluerunt, ostendit magis tutum cepisse consilium tanto onere se levandi: rem præterea arduam, maximeque laboriosam aliis præesse, et episcopatus fungi munere declarat.

Dilectissimis apostolicæ sedis electo, et virga Assur HILDEBRANDO, PETRUS peccator monachus servitatem.

Ferunt, qui in rimandis rerum desudavere naturis, hoc lyncibus naturaliter insitum, quia cum post

terga respiciunt, protinus illum qui præcesserit obliviscuntur. Continuo videlicet, et mens simul perdit quæ oculus videre desierit. Et cum hæc bellua tanto visus acumine ferarum genus omne præcedat, ut et lapideos penetrare parietes valeat, hoc laborat vitio; quia quodcumque illud est, a quo semel oculos avertit, ad memoriam postmodum non reducit. Quorum videlicet animalium quamdam vobis esse similitudinem dicerem, nisi me magnitudinis vestræ reverentia prohiberet. Mirum est enim, quia tam acuta prudentia, imo, quod longe gloriosius est, tam sincera et ferventissima charitas, quæ me suscipit affectuose præsentem, nunquam sive per stylum, sive per verbum visitare dignetur absentem. Porro quoniam a vobis scripta non mereor, si mihi cum aliis negotium ageretur, dicerem; quia illa, quam Apostolus dicit, charitatis epistola, non est apud vos in tabulis cordis carnalibus scripta (*II Cor. III*), sed imis, ut aiunt, ceris erasa. Sed dum attendo quid loquar, considerandum est nihilominus quibus loquar. Quapropter dum uti loquendi libertate non audeo, ori digitum superpono. Querela igitur expostulationis hucusque producta, in quod propensius scetet animus, breviter inferam.

CAPUT PRIMUM.

Quod Petrus Damianus duorum episcopatum curam habuerit.

Benedicta omnipotens dispensatio conditoris, quia ad vos nuper ascendens duorum episcopatum, unius regendi, alterius visitandi mole depressus, prærupta Alpium juga transmisi, moxque sarcina tribulationis abjecta, exoneratus et liber, ad dilectam solitudinem tanquam fugitivus postliminio repedavi. Libet itaque sub quadam mentis energia, quasi diu stipitibus attritos agitare pedes, durisque catenis edomitæ sublevare cervices, illudque propheticum alacriter decantare: « Dirupisti, Domine, vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis (*Psal. cxv, 17*). » Nostis plane, tumque tenetis hæc in me projecta fuisse onera, non suscepta; et, ut ita loquar, retiaculum non ingressus sum, sed violenter opertus. Quapropter occasione nacta, pondus libenter abjeci, quod ultroneus ante non subii. Et quia vos apostolica sedes, vos Romana estis Ecclesia, ad deponendum reddendumque quod bajulare nequiveram, integrum mihi visum est non adire fabricam lapidum; sed eos potius, in quibus viget ipsius Ecclesiæ sacramentum. Sub persecutione quippe Judaica ubicunque erant apostoli illic esse primitiva dicebatur Ecclesia. Nunc etiam cum Simon ille, veterosus videlicet trapezita, malleos et incudem reparat, cum Romanam urbem velut officinam sibi per monetarios pestiferæ negotiationis usurpat, quo vos Petrus vobiscum fugiens attrahit, illic esse Romanam Ecclesiam omnibus indubitanter ostendit. Unde *443* ego cum ecclesiasticum vobis regimen renuntiare disposui, non erravi; quia Romanæ, quæ vos estis Ecclesiæ, quod suum erat

A digne restitui: et ut vobis me confessum esse confitear, pro hac refutatione centum annorum poenitentia mihi est consequenter injuncta; per illa nimirum remedia, quæ monasticis sunt regulis instituta. Quod si parum videtur, vos etiam superaddite: ultro etiam et carcerali, si placet, custodiæ mancipate. Post tot quippe vagationis et noxiæ libertatis excessus, quid restat, nisi ut me religationis atque silentii censura coerceat? Sed hic forte blandus ille tyrannus, qui mihi Neroniana semper pietate condoluit, qui me colaphizando demulsit, qui me certe aquilino, ut ita loquar, ungue palpavit, hanc querulus erumpet in vocem: Ecce latibulum petit, et sub colore poenitentiae, Romæ subterfugere quærit accessum; lucrari machinatur de inobedientia otium, et cæteris in bella ruentibus hic sibi degeneris umbræ quærit opacum (*14*). Sed hoc ego sancto Satanæ meo respondeo, quod filii Ruben et Gad Moysi ductori suo respondisse noscuntur: « Nos, inquit, armati, et accincti pergemus ad prælium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua; parvuli nostri, et quidquid habere possumus erunt in urbibus muratis propter habitatorum insidias; non revertentur in domos nostras usquequo possideant filii Israel hæreditatem suam, nec quidquam quæremus trans Jordanem, quia jam habemus possessionem nostram in orientali ejus plaga (*Num. xxxi*). » Hoc itaque modo comitaturus quidem vos, arma corripio, sed vobis duce Christo, post bella victoribus, mox recedo. Hoc igitur dicam electo Domini, quod Berzelai quoque Galaatides descendens de Rogelim David locutus est regi: « Paululum procedam famulus tuus ab Jordane tecum; obsecro ut revertar servus tuus, et moriar in civitate mea (*II Reg. xix*). »

CAPUT II.

Quod episcopatus deponi possit aliquando.

Hic mihi fortassis objicitur, semel acceptum dimitti regimen non licere. Ad quod breviter dico quod sentio; quia plerique pontificatus jura non deserunt, et de sinistris sunt: quotquot autem legimus recta intentione dimisisse, certa spes est eos de æterna cum Christo societate gaudere. Neque hoc dicimus, ut passim deserere episcopatum liceat, nisi videlicet id fieri necessitas magna compellat. Enimvero beatus Valerius dum sibi providet successorem, magnum Augustinum Hipponensi Ecclesiæ inthronizat antistitem. Lucidus Ficoclenensis episcopus dum propinquum sibi obitum imminere cognoscit, ad cœnobialis portum convolat ordinis, ac sacerdotalis infulas dignitatis monachicis mutat induviis: et ut noveris quid sibi conversio ista contulerit, sicut authentica Registri testatur historia, sub ipso migrantis obitu Spiritus sancti gratia lætissimo relucebat in vultu. Cui nimirum et antequam moreretur, beatus apostolus Andreas apparuit; et qua hora migraturus esset ex corpore, nuntiavit.

444 Quid beatum Adelbertum martyrem dicam?

(14) Hildebrandam S. R. E. Archid; tacite intelligit.

Qui nimirum quomam Bohemiensis Ecclesiæ postposuit cathedram, monachum induens, triumphalem martyrii meruit invenire coronam? Utque ex industria de cæteris sileam, quidam sanctus pœnitens, cujus me ad præsens vocabulum fugit, jam ante septennium fere episcopatu dimisso, tandem angelo visitante præcipitur, ut ad episcopatum redeat; sed recusat, donec admonente eodem angelo, beatus advenit sub celeritate Remigius. Sic itaque ne deceptio potuisset forte subripere, etiam tuta formidans, humano cessit imperio, qui ad angelicum prius oraculum rigidus stetit.

Episcopus etiam illè Sabinensis, qui solium pontificale deseruit, et Farfense monasterium, contempta sacerdotali dignitate, construxit, quam nobilis in Christo vir fuerit testis est antiqua traditio, quæ sanctitatis ejus insignia celebrat; testis moderna devotio, quæ piam ejus memoriam in benedictione frequentat. Quanti scilicet et prius et postmodum in eadem sede usque ad vitæ terminum perdurarunt, et tam operosum fructum Deo nullatenus attulerunt.

Nec te, felix Bonite, præteream, qui hac duntaxat occasione percepta, quoniam de manu regis, laici videlicet hominis, traditionem Ecclesiæ te suscepisse contigerat, cathedram contempsisti, atque ad remotioris vitæ custodiam te protinus contulisti. Quid, rogo, iste faceret, si tormenta, quibus nostri cruciantur episcopi, et ipse perferret? Si scutatorum et lanceatorum turmæ post equitantis terga confluerent? Si eum tanquam gentilis militiæ ducem in prociectu positum armati undique manipuli constiparent? Et quem decuerat reverenter incedere cum choro psallentium, audire cogere hinc inde perstreperantium tinnitus armorum? Unde fit, ut modo pontificem non comitentur, ut dignum est, diversi clericorum ordines; sed castra potius, et armati telis vibrantibus bellatores. Pensem etiam quale hoc sit, quia hæc nonnulli et inviti perferunt; et tamen eos, quos tolerant, prædiis ac facultatibus Ecclesiæ, velint nolint, charius emunt. Quotidie regales epulæ, quotidie apparatus, quotidie nuptiale convivium, et unde refrigerare debuerant indigentes, rubentium tabularum recreant gestatores. Et cum episcopus dispensator, et promus debeat esse pauperum, ad eorum mensam affluentibus deliciis, alieni ructant; cum et illi, quorum est tota substantia, procul exclusi, famis inopia contabescant.

CAPUT III.

Contra ecclesiastici peculii dilapidatores.

Inter omnia porro hæc mala illud excedit, et diabolicam propemodum videtur æquare nequitiam, quia prædiis in militiam profligatis, omnique possessione terrarum, insuper etiam et decimæ, ac plebes adduntur in beneficium sæcularibus. Quæ profecto liberalitas inhonesta, et indigentibus admittit unde vivant; et diœcesanos etiam deterret, ut deci-

mas non persolvant. Una scilicet res et illis subtrahit corporale subsidium, et istis periculum providet animarum. Quod totum in male munifici caput redundare, nulli dubium est; si tamen eum ad hoc propria vanitas trahat, non necessitas antiqua compellat. Et quidem plurima suppetunt, quæ de episcoporum multiplicibus ærumnis apponerem, nisi me epistolæ compendii regula prohiberet.

Sed, o facinus! adeo me sola sedes apostolica cruciat, ut ab his omnibus me dicendis avertat. In qua nimirum sede, cum admirari soleamus reverendæ majestatis antistitem, nunc despicibilis personæ cernimus Mintionem (15). Hæc venerabilis ille vir expertus fuerat, Petrus videlicet Apsarensis [Ausarensis uti in sup. op. corr.] episcopus; qui episcopatum dimisit, et de Sclavonico regno Italiam navigans, littoribus Anconitanæ urbis applicuit. Ille mihi, dum totius circa se regni reverentiam conquestus exponeret, ac molestæ inquietudinis tædia numeraret, inter cætera unum intulit, quod vos iatere non patior. Quidam, inquit, degener quidem moribus, sed majorum titulis insignitus, sui generis consanguineam nuptiali sibi fœdere copulavit. Quid plura? Prohibitus perstitit, excommunicatus adhæsit, totumque ecclesiasticæ censuræ vigorem, nugarum puerilium fabulas deputavit. Cui certe hoc ad divinæ indignationis indicium contigit, ut panes de nuptialibus mensis in plateas ante canum ora projecti minime tangerentur. Insuper, o divinæ animadversionis pavenda severitas! dum rigidus stat, dum præceptis se sacerdotalibus non humiliat, qui vigilare sibi ad salutem noluit, in cubiculo dormientem repente de cœlestibus irruens fulgur extinxit. Sic sic divini furoris expertus est moriendo sententiam, qui vulnere suo dum viveret adhibere contempserat medicinam. Hoc autem diximus, ut quam sanctæ auctoritatis vir ille fuerit, qui episcopatum deseruit, monstrarem.

Sed tum ista prosequimur, illud etiam nobis consequenter occurrit, quod et ipse nobis nuper, venerabilis Hildebrande, dixisti: et quanquam non magnopere hujus videatur esse negotii, quod versatur in manibus, tamen dum quomodolibet hoc apicibus tradimus, ne vorago funditus oblivionis absorbeat, quasi rem fluctivagam paxillulis alligamus. Ut enim te retulisse memini, hæc tibi, ut ejusdem verba ponamus, Novariensis Ecclesiæ narravit episcopus. Cum, inquit, in Teutonicorum partibus quidam episcopo conviator incederem, et imminente jamjam refectionis hora, ille quid mihi quasi decenter apponeret non haberet, æstuare cœpit et anxie quærere unde mihi posset in itinere positus, subvenire. Cumque hinc indigentia stringeret, illinc charitas animum dilataret, in arcto positus qui prorsus ageret ignorabat; cum ecce repente grues, ut litteram invicem congruentes expriment, parii

(15) Cadaloum intelligit.

serie quasi diversa utrinque sub uno duce castra componunt, super verticem nobis turmatim volitare cœperunt. Tunc episcopus in fervore fidei constanter erectus, ait : Domine, præcipe unam de grui- bus istis ad nos dejici, ut servus tuus de benedictionis tuæ munere satisfaciat charitati. Mira exauditionis divinæ celeritas! vix verbum ore depromitur, protinus **446** non parvi corporis grus terra tenus ante ora nostra demergitur; sicque fides, quæ per dilectionem operabatur, impletur. Hæc tibi referenti continuo percunctatus, aio : Eratne spiritualis ille episcopus? Tu, ut nescio, quo pacto didiceras, carni propriæ vivere hominem, respondisti, ut liquido pateat, non vitæ rectitudinem, sed fidem charitati conjunctam hanc obtinuisse virtutem.

Addidisti etiam, quia beato Leone (16) sedis apostolicæ præsule referente, cognoveras, æque carnalis et inconsideratæ conversationis episcopum existisse, qui tantam extra meritum gratiam a Domino fuerat consecutus, ut virtutes ac signa frequenter ostenderet; ultro etiam cum magnæ auctoritatis imperio ex obsessis corporibus dæmones effugaret. Inter quæ nimirum signa virtutum, et illud aliquando contigit, ut eodem sanctæ memoriæ Leone præ- sente, dæmoniacus astitisset; cumque præfatus episcopus nequitia spiritum abire præciperet, ille autem quibusdam verbis pervicatis superbiæ resul- taret, tandem per nomen Christi terribiliter adju- ratus, reniti ultra non potuit. Cumque caput mi- seri hominis huc illucque concuteret, capillos in altum pavendo quodam horrore subrigeret, os quasi ad evomendum quibusdam conatibus aperiret, pro- tinus se objecit episcopus : Nequaquam, inquit, per os egredieris, ut niteris; omnino frustrabitur quod moliris, per posteriora te exire præcipio : nam oris tibi aditum non permitto. Per sordidos igitur meatus, immunde habitator, egredere, et foeda post te, ut dignus es, vestigia derelinque. Vix verba comple- verat, et continuo nequissimus spiritus fluxu ven- tris ejectus est.

CAPUT IV.

Episcopi cujusdam misericordiam in pauperem miraculo Deus remuneratur.

Alius item episcopus, ut et ipse dixisti, oppido sitiens, vinum sibi afferri præcepit. Cumque pin- cerna totum quod erat in vasculo funditus exhau- sisset in poculum, et episcopo detulisset, ecce pau- per importunis illud sibi dari precibus flagitabat, dicens, quia præ ariditate nimia nisi biberet, comi- nus exspiraret. Econtra minister asserebat, et nil se in vase residuum reliquisse, et in eo loco vinum aliud reperiri nullatenus posse. In his igitur fortis episcopus angustiis deprehensus, et cum hinc vide- licet sitim differre non posset, illinc autem se biberé, alio periclitante, impium judicaret, avertit se a se, fratrique laboranti in necessitate succurrit. Præce-

pit igitur pauperi vinum dari; sed jam quo magis spes bibendi omnino defecerat, eo sitis episcopi atrocius sæviebat. Mandavit itaque ministro, ut vi- narium vas requireret; si forte aliquam consolationis stillam, vel perexiguam reperiret. Qui diutius abne- gans, nihilque se reservasse constanter affirmans, tandem non spe erectus, sed imperio magis oppres- sus, paruit; et vas, quod vacuum reliquerat, vino plenum, nimirum admiratus, invenit.

Abbas quidam, ut mihi relatum est, suavis **447** edulii concupiscentia ductus, naupredam sibi præ- cepit acquiri. Cumque ministri dicerent, hoc genus eo loci difficile posse reperiri, existit qui diceret, unam tantum in venalibus Naupredam se vidisse pro- positam, nullo pacto minus quam viginti nummo- rum Papiensium solidis coemendam. Jussit abbas numerari pecuniam. Coquorum autem diligentia perfunctus, et laute decoctus abbati piscis apponi- tur; sed antequam tangeretur, ecce pauper ad ja- nuam hoc potissimum sibi dari quod abbati esset appositum anxie postulabat. Mox, ut erat, integrum piscem, nihil hæsitans vir Domini, mittit ad paupe- rem. Illico pauper, qui videbatur cum ipsa paro- pside plena pisce, in sublime se extulit; et librata manu, velut exenium portans, cælum cunctis vi- dentibus penetravit. Unde liquido comprobatur, quia quod indigentibus datur, Deo transmittitur, et quod in sinu pauperum occultamus, in cælo repo- nimus.

Illud etiam, quod nunc addimus, quanquam non sit miraculum, ab ædificatione tamen, cui famula- tur omne quod scribimus, non est alienum. Epi- scopus quidam naupredam sibi parari præceperat, qui paulo post dum inter ipsa missarum solemnias sacris altaribus devotus assisteret, ecce naupredæ memoria illecebrosi gustus eum tentavit affectu. Ille, ut erat insignis animi, talia se pati posse in obtuti- bus occulti, et omnipotentis inspectoris erubuit, expletisque regressus officiis, febrilem animæ piscem pauperi tradendum esse mandavit. Sic pro- fecto canicula voluptatis, quæ sub mensa corporis, utcunque potuisset vivere, ad sancta sanctorum im- pudenter irrumpens, pœnitentiæ fuste mactata, me- ruit interire.

Pauper quidam paterfamilias unum duntaxat num- mum in loculo possidebat, quem ad emendum ali- quid, quod cum pane comederet, expendere gestie- bat. Cumque siccus et aridus a lautioribus alimen- tis, hoc diu negotium in mente versaret, interim pauper advenit, misericordiam postulavit. Ille hæ-rens animo, velut in quodam erat meditullio consti- tutus. Nam si daret, carni metuebat afflictæ; si retineret, culpam incurrere formidabat denegatæ misericordiæ. Tandem vicit spiritus carnem, et evangelicam imitatus viduam, sub pauperis specie bono debitori Deo suam fenerat quantitatem (*Març.*

xii; *Luc. xxi*). Rediit domum, panis, qui solebat, apponitur. Pauper quidem mensa, sed bona spe dives erat conscientia. Damnum siquidem carnis compensabat lucro pietatis; cum ecce vir quidam ignotus, et quem antea nunquam viderat, festinus et anxius ligatos linteo in manu ejus viginti denariorum solidos posuit, dicensque sibi a Domino suo missos, tanquam qui ab eo expectaretur, incunctanter abscessit. Cumque hic attonitus vellet inquirere, ille disparuit.

CAPUT V.

Damianus ob ætatis gravitatem episcopatus labores refugit.

Idcirco autem nomina hominum non appono, quoniam ordo peractæ rei facilius hæsit animo; nomina vero, curis aliis intervenientibus, fateor, interceptit oblivio. Nec magnopere curamus videri aucupes nominum, dummodo non excidat series et ordo gestorum; quanquam et hæc eadem gesta, quæ scribimus, quia in transitu audire nos contigit, utrum inoffensam fidei lineam teneant, certum per omnia non habemus. Ne igitur sine nominibus digesta narratio nares fastidiosis lectoribus contrahat, a talibus interim supersedeo. Et certe salubrius est, ut onissis omnibus, ad me redeam, me defleam, me jugiter meis oculis anteponam. Ecce enim jam oculi caligant, et solito amplius phlegmatis humores abundant. Rugæ subeunt, et dentium ruinam gingivæ minantur. Caput denique, quod canis hactenus spargebatur, cigneo jam albore nivescit; vox raucit, virtus deficit; et, heu pro dolor! sola in me vitiorum radix ignorat penitus senectutem. Enimvero quotidie mortem præ oculis teneo, et jam tribunali tremendi judicis quodammodo præsentatus assisto. Jam sub quadam mentis imaginatione perversi spiritus truci vultu, exhorrenda specie me sub extremo spiritu palpitantem terribiliter impetunt, jam sancti angeli blandi, ac nivei, quasi qui auxiliuntur, accedunt.

Quiddam porro non longe antehac evenisse comperi, quod dum mihi sæpe movet mentem, solet exaggerare formidinem. Quidam namque pœnitens sub peregrino habitu in nostris partibus exsulabat: qui perquisitus, quæ eum exsiliari culpa compelleret: Cum convicaneò meo, inquit, ad ligna cædenda pergebam, et ecce trabalis magnitudinis serpens duobus attollens squamosa colla capitibus, sinuosis flexibus obrepebat. Qui nos ut eo ambulantes aspexit, continuo scintillans oculis, et tanquam linguis exacuens ora trisulcis, in nos impetum fecit. Cui protinus conviator meus librata securi, unum caput abscidit, moxque ferramentum ex ejus manibus cecidit. Protinus serpens in furoris rabiem implacabiliter efferatus, in sublime se erigit, quod solum remanserat caput attollit, auctoremque proprii vulneris mordicus apprehendit; quem mox ut invasit, sinuosis eum spiris implicuit et involvit, totumque hominem suis viribus vindicans, in subterraneæ specus latebras asportavit. Sed dum tra-

heretur ille, quod solum poterat, me flagitat, in me clamorosas voces ingeminat, ut vel ipse sibi promptus adjutor accurrerem; vel securim, quæ in meis erat manibus, porrigerè festinarem. Ego autem infelix et degener, ultricibus flammis obnoxius, et ipse potius a serpentibus merito devorandus, væ mihi homicidæ! contremui; et cum manibus esset agendum, causa dictante, non pedibus, fugam paravi; ideoque a sacerdotibus injunctum mihi hoc exsilium patior, meque ut revera mortis illius auctorem deflere compellor.

Quæ nimirum gemendæ calamitatis historia ita totum cor meum tremefacit et concutit, ut immensam cordis mei formidinem, nec stylo tradere, nec valeam sermone proferre. Meditor enim sæpe, ecce homo, et bestia, duo pariter in spelunca. Non mediator intervenit, non ereptor accedit, ferinum sane cor pietas non emollit; præsertim cum rabidæ voracitati hoc etiam superadditur, ut illatæ contumeliæ gravis ultio compensetur. Quæso, quæ rei hujus tunc species erat, imo quæ mens miseri hominis esse poterat, cum præda factus esset hosti nescio misereri; cum evadendi spes nulla superesset, sed potius cruentis dentibus in escam traditus, ferinam protinus ingluviem satiaret? Hujus ergo formidolosi casus speciem in mea sæpe mente depingo, moxque draconem illum totius crudelitatis auctorem, quomodo rapiat ac devoret animas, pavida consideratione pertracto, illum sæpe versiculum repetens, quem Propheta cantabat: « Ne quando, inquit, rapiat ut leo animam meam; dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat (*Psal. vii*). » Tam brevis scriptura quam longam formidandi materiam sanis mentibus præbet?

Porro autem et ante annum in non longinqua ab hac regione villa contigisse dicitur, quod quidam agricola vix erumpente crepusculo, mature surrexit, enormis draconem magnitudinis vidit, quem quia lignum putavit, mox se super eum ad sedendum quasi in trabe composuit. Commota protinus bestia caput attollit, hominem cruento ore pervadit, sicque viventem sub momento rabida voracitate deglutiit, et ut corda nostra gravior adhuc formido concutiat, atque ad metuenda super nos divina judicia pervigil nos sollicitudo compellat; plerumque videmus honestioribus ac juste viventibus viris ista contingere, cum econtra carnales et incompositi videantur homines, ut supra meminimus, etiam virtutibus corruscare.

Nam, ut non diutius immorer, quidam ab Hierosolymis rediens; hoc sibi suisque comitibus contigisse narravit; quia cum itineris labore defessi, secus viam nocte quiescerent, repente leo terribilis dormientibus supervenit. Presbyter autem piæ opinionis, et honestæ vitæ, qui etiam quater jam a Dominicæ sepulturæ visitatione redierat, sociis undique circumfusus medius quiescebat. Irruens igitur immanis bestia, neminem ex his qui sibi prius occur-

rerant, tetigit; sed cæteros supersiliens, et tanquam A
projecta ligna contemnens, solum presbyterum signanter
appetit, præcipitanter invasit, cæterisque leonibus,
qui non procul aberant, prædam suam cruentus
venator exposuit. Quem clamitantem, et sociis audientibus
horribiliter mugientem, subito devoraverunt; et e vestigio
conviatores ejus usque ad turrim, in quam tremefacti
conscenderant, sunt secuti. Quod utique infirmis mentibus
satis videtur esse terribile, ut merentes præmia virga
coerceat, et super eos qui digni sunt gratia cœlestis
invigilet disciplina.

CAPUT VI.

*Quod servus Dei civitatem conflagramdam prædicat,
sibi ipsi vero non consulit.*

Illud etiam non dissimili dignum videtur esse B
formidine, quod religioso quodam Pisanæ diœcesis
abbate referente, cognovi (*Vide scholia ad calcem
opusculi*). Aiebat plane quia proxima hac ætate
transacta contigit, 450 ut esset in quadam Teutonico-
rum urbe servus Dei sanctæ conversationis, et bonæ
famæ, qui juxta monasterium in cellula morabatur.
Huic sane revelatum est, quia nisi populus per
pœnitentiam quantocius se a sua pravitate compesceret,
infra triginta dies tota eorum civitas incendio
subjaceret. Qui nimirum visionis suæ mysterium
non solum episcopo civitatis innotuit, sed et per
omnem populum sine mora divulgare curavit. Illi
autem in pravitatis suæ malitia perdurantes, virum
Dei arbitrati sunt delirare, et intentatas Dei minas
omnino parvipendentes, dedignati sunt sua facta
corrigere. Porro vir Dei pretiosiora quæque C
monasterii jubet in recessus abditos conveli, ubi
possent ab ignibus illibata servari.

Quid verbis immoror? Tandem lugubris ille dies
advenit, et a septem urbis regionibus ultor ignis
exoritur. Et ecce monachi ad servi Dei cellulam
anxie prouunt, eunque imminente periculo, non
segniter exire deponunt. Ille autem recusat omnino,
divinoque judicio cuncta committens, quid Deo de se
placeat immotus exspectat. Ignis ergo globis in
astra furentibus, cuncta occupat, cuncta pervadit
et non modo cætera quæque succendit, sed et monasterium,
heu! tædet dicere, ipsumque servum Dei cum
tota sua cellula conflavit. Quod profecto Dei
judicium non tam discutiendum est quam timendum. D
Quis enim humanæ mentis intuitus divinorum
judiciorum penetrare valet abyssum, cum sit utique
terribilis in consiliis super filios hominum? (*Psal. Lxv.*)
Quis enim credere potuisset, ut is, qui per
revelationem meruit agnoscere perituræ urbis excidium,
semelipsum ignoraret flammis simul atrocibus
exurendum? Hæc igitur et his similia cum mente
considero, cum subtili meditatione pertracto, dum
quid mihi adhuc immineat, nescio; tremefactis
certe totis visceribus obstupesco; moxque ad
lacrymas redeo, et si fletus aliquando præ
cordis duritia non erumpit, mens tamen
ipsa mœrore gravius contabescit. Perpendo
sæpe quale sit insatiabilibus subjacere
draconibus, inimicis infœderabilibus inter-

esse, in morte vivere, in ignibus habitare. Illud
etiam, quomodo ad cruciandos impios hoc præ
cæteris electum sit elementum, ut cum favilla
dissiliens, in quolibet membro, vel ad momentum
tolerari non possit, ultrices flammæ miseros
homines hinc egredientes absorbeant, et infinite
patens vorax gehenna concludat. Ex quibus
nimirum plura supeditat animus eloqui, nisi
me prohiberet epistolare compendium diutius
immorari. Ex qua tamen occasione quiddam
nunc redit in mentem, quod non piget
breviter adnotare.

Duo viri de primoribus Faventinæ civitatis
ex hoc sæculo ante non parvum tempus egressi,
cuidam diacono simul apparuere per visum,
qui nimirum ferreis casulis in more sacerdotum
talotenus ad ima defluentibus videbantur
induti. Percunctatus autem diaconus, utrumne,
inquit, vos, qui in illa vita estis, jugiter
Dominum benedicitis? Responderunt: Nos,
qui apud inferos æterno igne cruciamur,
nunquam benedicimus Dominum. Plane,
quod sollicitudinis meæ pondus accumulatur,
et frater ille, cujus ante meminimus, ut
conjici potest, tunc 451 stabat, cum
revelationis præsagium meruit; tunc in
aliqua forte culpa jacebat, cum discrimen
incurrit. In lubrico siquidem positi,
repente prolabimur; et nunc mundi sub
momento temporis inquinamur.

Unde et illud nunc ad memoriam redit,
quod in Beneventana olim urbe constitutum
audire me contigit. Princeps denique
ejusdem civitatis presbyterum habebat
sanctæ conversationis virum, et in
divinis officiis, ac præcipue in
solemnitate missarum indesinenter
assiduum. Qui dum quotidie
sacris mysteriis reverenter
insisteret, angelus Domini ex
consuetudine veniebat, et
vidente principe, sacramentum
Dominici corporis ex offerentis
manibus assumebat. Sed, o
ruinalis vitæ hujus lubrica et
incerta conditio! nam qui
angelicis fruebatur mundis
obsequiis, in foedæ luxuriæ
voraginem repente prolapsus
est. Quid plura? Peragendi
sacri mysterii tempus
advenit, presbyter consuetudine
foris exigente compellitur;
sed graviter intus, conscientia
remordente, torquetur; ornatur,
accedit, trepidat, palpitatur,
tamen offerre præsumit. Ecce
angelus, ut assuetus fuerat,
venit, et inspectante principe,
spongiam infectam aqua super
caput illius expressit, totumque
corpus ejus tergendo purgavit.
Expletis autem mysteriis,
eamdem spongiam rursus
expressit, omnesque sordes,
atque squalores quos ex corpore
illius ante contraxerat,
membris ejus omnibus iterum
superfudit. Hoc viso princeps
admiratus obstupuit,
presbyterumque semotis
omnibus secreta convenit.
Inquisitus itaque presbyter,
si noviter aliquid criminis
admisisset, primo quidem
quasi perhorrescens facinus,
abnegat; deinde male sibi
consciens, ac principis
auctoritate compulsus,
tandem corruisse se nocte
præterita in quamdam
ejusdem principis cubiculariam
confitetur.

In eadem rursus urbe vidi monachum
cui nomen

erat Madelmus, qui nimirum juxta monasterium A degens in cellula, inclusus, sive solitarius dicebatur. Hic mihi retulit, quia in sacrosancto paschali Sab- bato, Resurrectionem præcedente Dominicam, in Ecclesia, quam frequentare consueverat, quatuor- decim plus minus lampades adornavit, et aqua sup- posita præter unam, omnibus oleum superfudit. Cumque cæteris satisfactum esset, sed deficiente oleo, una remaneret; petiit ab abbate, sed impe- trare non potuit. Tandem in fide non hæsitans, aqua lampadem implevit, lumen adhibuit, quæ profecto per totam noctem cum cæteris nihilominus radiavit; et cum naturale sit aquæ ut ignem semper extin- guat, illa fovebat. Tunc abbas advocatus in testi- monium, signum virtutis admiratus expavit, sese- que oleum non dedisse confusus erubuit. Porro et B alias quasdam mōnachus ille dicebatur ostendisse virtutes. Sed vix illi! clausis oculis securus incedit, et versuti hostis laqueos non attendit. Nam postmo- dum hic in luxuriæ voraginem corrui, et qui ca- tēnus magnæ reverentiæ principi, ac civibus fuerat habitus, publice virgis cæsus, et sub inhonesto ludī- brio turpiter asseritur decalvatus.

452 CAPUT VII.

Quod res sit maxime ardua aliis præesse.

Hæc idcirco dixerim, ut liquido pateat, quia in hoc vitæ mortalis itinere gradientibus multæ suppo- nuntur insidiæ, diversa oculis hostis scandala contegit, multa viscaria struit, plures laqueos atque tendiculas nostris quotidie gressibus anteponit. Di- cant ergo mihi, qui volunt episcopare, plebibus te C regendis expone. Sed qui meipsum nequeo inter tot gladios ac tela protegere; quo pacto et alios possum ex captiosis latentium insidiarum laqueis expedire? Deponenda est ergo sarcina, quam baju- lare non possum: meliusque est pondus abjicere, quam cum detrimento Domini, cujus sum servus, fractis cervicibus interiré. Sufficiat nunc ad testi- monium hoc solum beati Hieronymi, quod, needum horâ transacta, sub oculis habuisse me memini. Dum enim de otioso Ecclesiæ pastore tractaret, ad- jecit: « Illico, inquit, indignantis Domini respon- sione ferietur: Serve nequam, quare non dedisti pecuniam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem, illam? » (Luc. XIX.) Quod idem D doctor protinus exponens, ait, id est, deposuisses ad altare quod ferre non poteras. Dum enim tu ignavus negotiator denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupasti. Hoc ego sancti viri consilium, fateor, libenter arripui; et onus, cui succumbere compellebar, abjeci. Imo pe- cuniam, quam duplicare non poteram, negotiator ignavus ad altare deposui.

Fuit, fuit olim, sed jam elapsum est tempus, ut modestiæ pudor, mortificationis insigne, digna seve- ritas, et sacerdotalis genii valeat censura servari. Nam ut me solum digne coarguam, videtis ipsi quia protinus, ut ad vos venio; ecce sales, ecce facetiæ, lepores, urbanitates, dicacitates, volumina quæstio-

num, omnesque verborum inanium pestes insolenter erumpunt, quæ nos, non jam sacerdotes, sed potius oratores, ac rhetores, sive, quod inhonestum est, scurras ostendunt. Mox enim, ut verba conserimus, paulatim quædam lenocinia confabulationis alternæ subrepunt, quæ omnem animi rigorem indecenter emolliant, et severitatis robur in excussum risum, et turpia joca dissolvant. Hinc est, quod mens extrâ se sparsa confunditur, acies cordis obtunditur, lux divini amoris exstinguitur, terror in alios, et reve- rentia sacerdotalis amittitur; et quod periculosius est, recte vivendi linea, quæ aliis ad exemplum pro- ponenda fuerat, non tenetur.

Quod si nos, vel pudore, vel metu in hæc declinare contemnimus, mox inhumani, rigidi et quos Hyrcanæ generint tigres saxei judicamur (PLIN. lib. VIII, c. 2). Reprimo calamum. Nam, ut turpiores atlexantur ineptiæ, pudore suffundor, videlicet venatus, aucu- pium, alearum insuper furia, vel scacchorum, quæ nimirum de toto quidem sacerdote exhibent mimum; sed præcipue oculos, manus, et linguam, quasi mi- mum verum simul efficiunt, sicque conditos, et qui suavius sapiant, cibos dæmonum mensis appo- nunt. 453 Hic plane, si quid mihi de venerabili Florentinæ sedis episcopo contigerit, recolo, alienum esse ab ædificatione non credo.

Dum aliquando sibi essem comes itineris, vesper- tinum tandem subeuntes hospitium, ego me in pre- sbyteri cellam semovi; is autem in spatiosa domo cum comitantium turba resedit. Mane autem fa- cto, a meo milii Agasonē significatum est, quod prædictus episcopus ludo præfuerit scacchorum. Quod profecto verbum, velut sagitta, cor meum acutissime pupugit, et indignationis vulnus infixit. Hora autem, quæ mihi videbatur electa, conveni hominem, et acriter invehor. Hoc igitur initium sermonis arripiens, aio: Librata manu virgas exero, plagas infligere quæro si sit qui terga subjiciat. Et ille, inferatur, inquit, culpa, non recusabitur pœni- tentia. Rectene, inquam, tuique erat officii, vespere in scacchorum vanitate colludere, et manum Do- minici corporis oblatricem, linguam inter Deum et populum mediatricem, sacrilegi ludibrii contami- natione fœdare? Præsertim cum canonica decernat auctoritas, ut aleatores episcopi deponantur. Et quid D prodest ei, quem efficaciter auctoritas damnat, etiam si iudicium extrinsecus non accedat. Ille autem ex diversitate nominum, defensionis sibi faciens scu- tum, ait: aliud scacchum esse, aliud aleam. Aleas ergo auctoritas illa prohibuit, scacchos vero ta- cendo concessit. Ad quod ego: Scacchum, inquam, Scriptura non ponit; sed utriusque ludi genus aleæ nomine comprehendit.

Quapropter dum alea prohibetur, et nominatim de scaccho nihil dicitur, constat procul dubio utrum- que genus uno vocabulo comprehensum, unius sen- tentiæ auctoritate damnatum. Tunc ille, ut mitis est animi, perspicacis ingenii, redditis rationibus hu- militer acquievit, culpam nullatenus iterandam certa

pollicitatione constituit, injungi sibi poenitentiam postulavit. Cui mox præcepi ut ter psalterium meditando percurreret, ac duodecim pauperum pedes sub totidem numismatum erogatione eorumque recreatione lavaret. Hæc scilicet ratione perspecta, ut quoniam hæc culpa cum manibus potissimum, et sermone committitur, lavando pauperum pedes, suas potius a culpæ contagio manus ablueret: et impri- mens alienis vestigiis ora, pacem sibi cum Domino, quem per flendos jocos offenderat, reformaret. Hoc autem diximus, **454** ut quam inhonestum, quam absurdum, quam denique scœdum sit hoc in sacerdote ludibrium, ex alterius emendatione noscatur.

Præterea, dilectissimi, ut ad id redeam pro quo scribere ista proposui, nolite mihi de cætero esse molesti, ut quietis portum, in quem a Christo per vos gubernante relapsus sum, deseram, et spumantes procellarum cumulos, confragola volumina, Scyllæam voraginem denuo sulcare contendam (17). Quamvis enim ego miser, et ille sit sanctus; quia tamen par mihi quodammodo cum Samuele sit causa (Reg. viii, 16), non dispâr promatur super utrumque sententia. Ille siquidem principatus deseruit dignitatem, David tamen unxit in principem. Nos etiam ad ejus exemplum, apostolicæ sedis, auctore Deo, cupimus pontificem ordinare, ac protinus a proprii pontificatus arcæ recedere.

(17) Attudit ad munus cardin. ep. Ost.

A Ecce, dilectissimi, dum uberius vobis alloqui verba protraxi, epistolaris regulam brevitatis offendi. Si quis igitur me laciniosæ velit prolixitatis arguere, arguat potius impatientem silentii charitatem: nec ignoret, quia illic est succincta prolixitas, ubi sic styli currentis scriptor extendit articulum, ut tamen totum pleni pectoris non explicet votum. Stephanum quoque, quem inter primos in mente gestamus, amicos, in epistolæ calce subnectimus, utque memoris non sit immemor obsecramus. Ille miserum Petrum de manibus eruat Hildebrandi, ad cuius imperium magno Petro patuit carcer Herodis.

SCHOLIA

B *Illud etiam non dissimili dignum videtur esse formidine quod religioso quodam Pisanæ diœcesis abbate, etc. Id quod hoc loco sanctus cardinalis narrat de quodam Dei servo incluso, qui et præviderat incendium, quo in cella sua exustus est, hoc ipsum mihi videtur quod Marianus Scotus hisce verbis expressit (Chron. l. iii, ætat. vi, sub ann. 1058): « Podelbruna civitas cum duobus monasteriis feria sexta ante Palmas igne consumuntur. » In monasterio autem erat Paternus nomine, monachus Scotus, multisque annis inclusus, qui etiam combustionem prænuntiabat, in sua cella ambiens martyrium, combustus est. Feria secunda post octavas Paschæ, exiens de Colonia, causa orationis eundem locum visitavi, ob bona quæ narrantur de ejus sepulcro.*

Sit nomen Domini benedictum

455-456

OPUSCULUM VICESIMUM PRIMUM.

DE FUGA DIGNITATUM ECCLESIASTICARUM.

ARGUMENTUM. — Monachum quemdam, quod abbatis se dignitate abdicasset, ut prudentem vehementer commendat: gravissimasque molestias, curas, sollicitudines, negotiorum moles, et pericula, quibus eorum qui monasteriis præsunt, vita referta est, sic ei ante oculos ponit, ut hujusmodi dignitates non modo non appetendas, sed etiam quam maxime fugiendas esse, apertissime et verissime concludat. Superesse tamen eidem monacho non minoris negotii provinciam scribit, ut tentationes sibi a dæmone infligendas (qui, ut cum in pulcherrimi facti poenitentiam adducat, omnia conaturus esset) propulsare posset, et superare. Proinde illum monet, ut fortiter se accingat ad hostis impetus excipiendos, ne si contra fecerit in ambitionis fluctus rursus relabi necesse sit.

Domno B. religiosissimo abbati, PETRUS peccator C monachus debite servitutis obsequium.

Charissime Pater, dignas auctori bonorum, Deo gratias refero, qui te per suum spiritum docuit periculoso hoc tempore aridam virgam vanæ prælationis abjicere, et ad privatam animæ tuæ custodiam expeditis gressibus festinare. Nunc vere meus abbas esse cœpisti, cum præesse aliis desiisti. Ecce de jugo multigenæ servitutis ereptus, ingenuæ libertati es per Dei misericordiam restitutus. Servum enim te sæcularium, servum te esse necesse fuerat etiam monachorum. Illorum siquidem, ne monasterium læderent; istorum vero, ne tibi conspiratæ factionis scandalum generarent. Illos nempe vere-

baris, ne domus Dei bona diriperent; istos autem, ne domesticæ seditionis adversum te machinas concinnarent. Et dum unum caput tot dominis subditur, infelix anima multiplici quodammodo catena consringitur ne Creatoris sui vestigia prosequatur. Dic, Pater, dic, inquam, videlicet ut expertus: quis potest hoc ferreo sæculo monasterium sine sui capitis periculo regere? imo quis potest cum abbate, simul et monachum possidere? Mox enim, ut quis abbas fieri incipit, monachus esse desistit. et quicumque abbatizandi culmen efflagitat, nihil est aliud, nisi quod monachum velut importabile pondus quærit abjicere, et ne apostata videatur, sub fucato se vult colore regiminis palliare. Vide-